

УДК 2-23:811.161.2 / 162.1

Галина Волощук

Порівняльні структури в польському та українському текстах Святого Письма («Книга Псалмів» і «Книга Приповідок»)

У статті проаналізовано порівняльні конструкції в зіставному плані двох мов – польської та української. Розглянуто семантичну й формальну структури та типи порівнянь у мові взагалі й лексико-семантичні типи порівнянь у польському та українському перекладах «Книги Псалмів» і «Книги Приповідок» Святого Письма, здійснено їх класифікацію, визначено особливості, показано частотність одних структур і рідковживаність інших. Доведено, що в багатьох випадках і польські, і українські порівняння є майже автентичними, що свідчить про наявність однакових виражальних можливостей у двох споріднених мовах.

Ключові слова: Біблія, Святе Письмо, «Книга Псалмів», «Книга Приповідок», порівняння, порівняльні конструкції, семантичні типи порівнянь, формально-граматична структура, суб'єкт порівняння, об'єкт порівняння.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному науковому світі відбуваються складні процеси, пов'язані з реконструкцією традиційних наукових дискурсів та оновленням методологічних підходів і схем. У межах оновлення сучасного наукового дискурсу виявляється посилений інтерес до Біблії – складного духовного феномену. Сьогодні у світовій культурно-науковій практиці Біблію розглядають як Великий Код Мистецтва, Код Історії та Культури, Код Буття. Незважаючи на складну структуру, смислову поліфонічність, етнокультурне забарвлення, Біблія стала універсальною книгою, сприйнятою всіма етносами. Цей текст охоплює один із найбільших скарбів людства; годі заперечити її вплив на світову культуру всіх часів. Епічні розповіді, мова, багата на алюзії й образи, залишили свій слід в історії людства.

Святе Письмо – це не тільки книга, у якій акумульовано досягнення людського розуму, це, крім усього, зразок високохудожнього, високопоетичного стилю, скарбниця різноманітних художніх засобів, які тільки існують у людському художньому мовленні. «Учені-філологи залишатимуться обмеженими в можливостях вивчення біблійних впливів у літературі, допоки вони не звернуться та вповні не оволодіють Біблією як основним джерелом інтертекстуальності, літературного діалогізму, алегоризації, архетипного мислення, символізму, метамовної семіотики та ін. Якщо окреслити коло галузей, які вивчають цей текст, то дослідження біблійних текстів здійснюється в площинах текстології, етнології, етнолінгвістики, лінгвостилістики, перекладознавства, семантики, семіотики, герменевтики» [8, с. 44].

Переклад Біблії стає діалогом світоглядів, систем світу, трансформацією думки з одного національного поля в інше. На сучасному етапі усвідомлюється необхідність осмислення, аналізу та дослідження біблійної сіміосфери, без розуміння якої неможливе розуміння більшості світових мистецьких шедеврів, надбань багатьох національних культур. Саме в таких аспектах виявляється принциповий зв'язок мови й світу, сутність мови та розкривається специфіка національних культур.

І хоча різні мови є різними системами культур, різними способами й напрямками розуміння світу, система символів і є абеткою метамови, якою сотворена Біблія. Такої думки дотримувалися перші інтерпретатори Біблії – Св. Августин, Ф. Аквінський та ін.

Тому **новизна роботи** полягає в тому, що вперше на матеріалі польської й української мов здійснено дослідження порівняльних конструкцій у перекладах Книг Псалмів і Приповідок, засобів їх вираження та визначено їхнє співвідношення із компонентами семантико-граматичної структури речення.

Мета роботи – здійснити аналіз порівняльних конструкцій лексико-семантичного та формально-граматичного компонентів текстів «Книги Псалмів» та «Книги Приповідок» у перекладах польською й українською мовами.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

- дослідити та виокремити семантичні типи порівнянь, урахувавши синтагматику їхніх компонентів;
- описати формально-граматичну структуру порівняльних конструкцій;

– простежити особливості побудови порівняльних конструкцій у перекладах Книг Псалмів і Приповідок польською й українською мовами.

Матеріалом для нашого дослідження послужили тексти Святого Письма, зокрема «Книга Псалмів» та «Книга Приповідок», у перекладах польською (Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. – Poznan: Wyd-wo Pallottinum, 2002. – 1454 s.) й українською мовами (Святе Письмо Старого і Нового Завіту. – К., 2001. – 1070 с.).

У багатьох статтях та монографічних студіях учені досліджували оригінальність біблійних текстів і питання функціонування біблійних ідей, образів та сюжетів у творчості українських чи зарубіжних письменників. Зокрема, ці питання порушують В. Антофійчук [1; 2], І. Бетко [4], І. Качуровський [6], Т. Салига [11], В. Сулима [12] й ін. Не можна залишити поза увагою серію наукових збірників «Біблія і культура», що систематично виходять у Чернівецькому університеті, де представлені праці М. Жулинського, З. Лановик, М. Лановик, А. Нямцу, В. Сулими та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Велику увагу вивченню мови й стилю українських перекладів «Книги Псалмів» приділив М. Лесюк, котрий стверджує, що оригінальні, влучні, високохудожні порівняння віддзеркалюють різні аспекти тодішнього життя, сферу навколишньої дійсності, демонструють світогляд і художню фантазію перекладачів [9, с. 133]. Даючи поштовх до творчих трансформацій, розширення конкретно-чуттєвого сприймання, порівняння виступають засобами моделювання мовної картини світу польського та українського народів. «Порівняння – троп, що полягає у поясненні одного предмета через подібний до нього інший, зіставленні їх за допомогою компаративної зв'язки, тобто єднальних сполучників *як, мов, немов, ніби, наче, буцім* тощо» [7, с. 248]. Порівняння – це тропеїчні фігури, у яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших.

Порівняння лежить в основі формування художньо-образної системи тексту. Здатність людського мислення зіставляти, порівнювати явища навколишньої дійсності реалізується в художніх текстах як стилістичний прийом. Останній передбачає цілеспрямоване, часто ускладнене додатковими семантичними відношеннями звертання до порівнянь із метою створення стилістичного ефекту несподіваності, оригінальності, акцентуації на зв'язках, які суперечать раціональному мисленню й так званій логіці речей. «Перед нами не раціональна розсудковість, а образне, картинне мислення, яке не має меж і не завжди підпорядковується законам логіки» [10, с. 80]. Художньо-образні, конкретно-чуттєві порівняння, з одного боку, мають викликати в уяві нібито звичні словесні картини, а з іншого – ускладнюють художній текст, роблять його багатозаровим, багатоплановим, тобто примушують працювати думку й уяву.

У «Книзі Псалмів» та «Книзі Приповідок» порівняння представлені у всій своїй різноманітності. Суб'єктами порівняння в цих книгах виступають:

1) Бог, якого наділено людськими почуттями:

Він гнівається, Він ревнивий. Псалмоспівці порівнюють його з витязем, орлом, який побивається за орлятами. Сильним є голос Господній, від якого «Ливан стрибає, мов телятко; Серіон – як буйволятко».

Псалми Давидові – то найособистіше висловлення невимовної вічної туги й жадання людиною свого Творця і Господа: *Jak łania pragnie wody ze strumieni, tak dusza moja pragnie Ciebie, Boze (Ps. 42) / Як лань прагне до водних потоків, так душа моя прагне до Тебе, Боже!*

Постійними епітетами Бога фігурують такі слова, як скеля, твердиня, башта, охоронний щит. Усі засоби персоніфікації (олюднення, антропоморфізму) служать для того, щоб за змогою точніше уявляти Божий чин серед людей.

Bog – як s sędzia sprawiedliwy (Ps. 7). Бог – як суддя справедливий.

Bo Ty, Panie, będziesz błagostawiał sprawiedliwemu, otoczysz go łaską jak tarczą (Ps. 9).

Бо ти, Господи, благословиш праведника і ласкою його оточуєш, немов щитом.

Pan światłem i zbawieniem moim: kogóż tam się lękać? (Ps. 27).

Господь – моє світло й моє спасіння: кого маю боятись?

2) людина праведна. Незаперечно істину містить правічне передання в різних народів, що світ стоїть заради праведників і тримається їхніми молитвами:

Jest on jako drzewo zasadzone nad płynącą wodą (Ps. 1)

Він – мов те дерево, посаджене над водними потоками.

3) людина-грішник:

Złoczyńcy znikną tak prędko jak trawa, i zwiędną jak świeża zieleń (Ps. 37(36)).

Вороги-бо, як трава, швидко поникнуть, зів'януть, як яра рослина.

4) людські частини тіла:

Mój język jest jak rylec biegłego pisarza (Ps. 45).

Язик мій – тростинка скорописця.

Ich zęby – to włócznie i strzały (Ps. 57).

Зуби їхні – списи і стріли.

У цих двох книгах виділяємо сполучникові лінійно-динамічні структури порівнянь; це мінімальні тексти, у яких реалізується порівняння як процес: те, що порівнюється (суб'єкт), те, на підставі чого порівнюється (основа), те, з чим порівнюється (об'єкт). Вони характеризуються такими сполучниками: у польській мові – *jak, jako, jakby*, в українській – *як, мов, наче, начебто*.

Strzeż mnie jak źrenicy oka (Ps. 17).

Хорони мене як зіницю ока.

Uczuń ich jakby pięset ognistym (Ps. 21).

Ти вчиниш їх, неначе піч вогненну.

З одного боку, порівняльні структури включають в уявлення читача нібито звичні словесні картини, а з іншого – ускладнюють текст, роблять його багатшаровим, багатоплановим, тобто примушують працювати думку та уяву.

Семантику порівнянь, на наш погляд, найдоцільніше представити через стійкі мовні формули, влучні образні оцінки людей (праведників, грішників), явищ, предметів. У цьому аспекті виділяємо такі семантичні типи порівнянь щодо об'єкта порівняння (того, із чим порівнюють):

– **із природою, атмосферними явищами** (із травою, деревом, дощем, сонцем, луками, місяцем, водою, горами та ін.). Благовоління перед природою як перед свідченням і символом Божої величі та досконалості було завжди. Рослинна символіка формувалася через символізацію природних властивостей, виявлених у процесі господарювання. Рослини символізують життєву силу створеного Богом світу: рослинна символіка смерті / відродження характерна для міфології традиційних землеробських культур. Загальний міфологічний мотив «дерева життя» та дерева із забороненими плодами уособлює подвійне трактування й осмислення цього порівняння залежно від контексту:

*Jest on jako drzewo zasadzone   Він – мов те дерево, посаджене
nad płynącą wodą (Ps. 1).   понад водним потоком.*

*Ja zaś jak oliwka zielona w   Я ж – мов те буйне дерево
domu Bożym (Ps. 51).   в домі Божім.*

із тваринним світом (тварина, чудовисько, ягня, лев та ін.). Світ живих істот, зокрема тварин, показаний у Біблійних текстах як невід'ємна складова частина світу, створеного Богом й відданого під панування людини. Символічні тваринні образи вибудовуються в контексті символічної своєрідної «спільної долі» тварин і людей, гармонія та досконалість світу тварин розглядалися як символи всемогутності Творця:

I mówią sobie: gdybym miał skrzydła *jak gołąb*, to bym uleciał i spoczął (Ps. 55). I я кажу: Коли б то в мене крила, *як у голубки*, я полетів би і відпочив би. Do Szeolu są gnani *jak owce* [ci, co ufność pokładająwsobie] (Ps. 49).

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Семантика порівняльних відношень ґрунтується на складних процесах розумової діяльності людини, невід'ємним складником якої є асоціації, що виникають унаслідок чуттєвого сприймання дійсності. Проведена семантико-культурна інтерпретація порівняльних конструкцій показує щоденну сегментацію реального світу через світ Божественний, а також віддзеркалює в порівняннях різноманітні ознаки, приписувані конкретним елементам позамовної реальності, які представлені у свідомості польської та української мовних спільнот.

Порівняння в перекладах Книг Псалмів і Приповідок репрезентують конструкцію, що являє собою організований комплекс: предмет порівняння – основа порівняння – образ порівняння, компоненти якого становлять єдине структурно-семантичне ціле.

Суб'єктами порівняння в цих Книгах виступають Бог, людина (праведник, грішник, жінка, чоловік), частини людського тіла (язик, зуби, рука).

Щодо об'єкта порівняльних конструкцій, то виділено різні семантичні типи, пов'язані із природою, атмосферними явищами (травою, деревами, луками, горами, сонцем, місяцем, водою, дощем), зі світом тварин (чудовисько, ягня, лев, отара, голубка, змія, лань, віслук та ін.).

Переклади текстів Святого Письма польською й українською мовами засвідчили, що порівняльні конструкції в мовній тканині Книг Псалмів і Приповідок підпорядковані утвердженню та сповіданню духовних істин. Їм притаманні піднесеність, ритмічність, звеличення всього Божественного, і важливу роль у цьому відіграють порівняльні конструкції, яким властиві багата мовна палітра та розмаїття граматичних форм.

Джерела та література

1. Антофійчук В. І. Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Антофійчук Володимир Іванович. – К., 2002. – 35 с.
2. Антофійчук В. Євангельські мотиви в українській літературі кінця ХІХ–ХХ ст. / Володимир Антофійчук, Анатолій Нямцу. – Чернівці : Рута, 1996. – 206 с.
3. Барщевський Т. Вступ до біблійних наук: конспект лекцій / Тарас Барщевський. – Львів : Свічадо, 2006. – 304 с.
4. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця ХІХ – початку ХХ століття : [монограф. дослідж.] / Ірина Бетко. – К. : Zielona Góra, 1999. – 160 с.
5. Вестель Ю. Молитва за все людство. Покаяний псалом Давида: спроба культурологічного аналізу / Ю. Вестель // Людина і світ. – Березень. – С. 41–46.
6. Качуровський І. Містична функція літератури та українська релігійна поезія / Ігор Качуровський // Слово і час. – 1992. – № 10. – С. 33–45.
7. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія : в 2 т. – Т. 2 / Ю. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – 624 с.
8. Лановик З. Hermeneutica Sacra / Зоряна Лановик ; [наук. ред. Р. Т. Гром'як]. – Тернопіль : РВВ ТНПУ, 2006. – 587 с.
9. Лесюк М. Мова і стиль українських перекладів Книги Псалмів / Микола Лесюк // Біблія і культура : зб. наук. пр. – Чернівці, 2000. – № 2. – С. 133–137.
10. Павленко Є. Порівняння як граматична і стилістична категорія / Є. Павленко // Мовознавство. – 1970. – № 3. – С. 78–85.
11. Салига Т. Імператив (Літературознавчі статті, критика, публіцистика) / Тарас Салига. – Львів : Світ, 1997. – 352 с.
12. Сулима В. Біблія і українська література : [навч. посіб.] / Віра Сулима. – К. : Освіта, 1998. – 399 с.

Волощук Галина. Сравнительные структуры в польских и украинских текстах Священного Писания («Книга Псалмов» и «Книга Притч»). В статье проанализированы сравнительные конструкции в сопоставимом плане двух языков – польского и украинского. Рассмотрены семантическая и формальная структура и типы сравнений в языке вообще и лексико-семантические типы сравнений в польском и украинском переводах «Книги Псалмов» и «Книги Притч» Священного Писания, проведена их классификация, определены особенности конструкции. Доказано, что во многих случаях и польские, и украинские сравнения являются почти автентическими, что свидетельствует о наличии одинаковых выразительных возможностей в двух родственных языках.

Ключевые слова: Библия, Священное Писание, «Книга Псалмов», «Книга Притчей», сравнения, сравнительные конструкции, семантические типы сравнений, формально-грамматические структуры, субъект сравнения, объект сравнения.

Voloshchuk Galina. The Comparative Structures in Poland and Ukrainian Texts of Scripture («Book of Psalms» and «Book of Introductions»). In the article is analyzed the comparative constructions in comparative plan of two languages – Polish and Ukrainian. There were considered semantic and formal structure and types of comparisons in the language in general and lexical-semantic types of comparisons in the Polish and Ukrainian translation of «Book of Psalms» and «Book of Introductions» of the Holy Scripture, held their classification as defined features shown the frequency of some structures and there are rarely used another. It is proved that in many cases, Polish and Ukrainian comparison is almost authentic, that testifies to presence the same expressive possibilities in two related languages.

Key words: Bible, the Holy Scripture, «Book of Psalms», «Book of Introductions», comparison, the comparative constructions, semantic types of comparisons, formal grammatical structure, the subject of comparison, the object of comparison.

Стаття надійшла до редколегії
12.02.2013